

Zieleń zabytkowego ogrodu przy dawnej willi Teicherta w Legnicy

Ewa Lenard

The Monumental
Garden Greenery
of the Former
Teichert's House in
Legnica

Willa Teicherta – widok od strony tarasu ziemnego

Teichert's house – a view from the ground terrace side



Willa Teicherta położona jest w luksusowej dzielnicy Tarninów, której większa część po roku 1945 znalazła się pod sowiecką kontrolą¹ (tzw. Kwadrat). W willi urządzono dom przyjęć (ros. dom prijoma), a towarzyszący jej ogród, największy i najokazalszy ogród Tarninowa, zachowano w nienaruszonym stanie. Roślinność drzewiasta posadzona tam przez dawnych niemieckich właścicieli w dużej części przetrwała. Dzięki temu można było przeprowadzić analizę składu gatunkowego i sposobu nasadzeń dendroflory w ogrodzie. Niepewne czasy dla drzewostanu Tarninowa, w tym dla drzew i krzewów ogrodu przy willi Teicherta, nastąpiły po roku 1993, kiedy to opuszczone przez Sowieców obszary miasta przeszły

w polskie ręce. Urząd Miasta Legnicy i legniccy miłośnicy przyrody wytrwale walczyli o zachowanie bogatej zieleni Tarninowa². W 1995 roku przeprowadzono inwentaryzację szczegółową dendroflory ogrodu przy willi Teicherta³. Jedenaście lat później, w roku 2006 zweryfikowano uzyskane wcześniej dane.

Willa Teicherta, wraz z rozległym ogrodem zajmuje powierzchnię ok. 1,2 ha i mieści się u zbiegu ulic: Grunwaldzkiej i Okrzei. Wybudowano ją w 1927 roku. Od początku swojego istnienia była jedną z najbardziej reprezentacyjnych willi Tarninowa. Obecnie mieści się tu restauracja i hotel „Rezydencja”.

Charakterystyka zieleni

Greenery characteristics

Założenie ogrodowe przy dawnej willi Teicherta obejmowało część ozdobną, sad i rozarium ze szklarnią i pergolą i być może warzywnik. Część ozdobną zlokalizowano w najbliższym otoczeniu willi oraz między domem a ulicami. Obejmowała ona m.in. ziemny taras z małą polaną widokową jako przedłużenie salonu. Ogród od ulicznego gwaru oddzielała otulina z różnych gatunków drzew. Przy willi Teicherta rośnie jedyny na terenie Kwadratu egzemplarz odmiany stożkowatej dębu szypułkowego, jedyny tulipanowiec amerykański, kalina kanadyjska i odmiana 'Compacta' sosny hakowatej.

Inwentaryzacja szczegółowa z 1995 roku wykazała obecność na terenie ogrodu przy dawnej willi Teicherta 173 drzew i krzewów (lub



grup krzewów) liściastych, które zaliczono do 35 gatunków i 3 odmian oraz 49 egzemplarzy drzew i krzewów iglastych, które zaliczono do 10 gatunków i 1 odmiany. W celu ustalenia oryginalnych, poniemieckich nasadzeń oszacowano wiek drzew. Kierowano się przy tym nie tylko grubością pni, ale przede wszystkim umiejscowieniem drzew na terenie ogrodu, starając się odróżnić nasadzenia celowe – szpaler, żywopłot, grupa drzew, soliter, od

przypadkowego samosiewu. Przy ocenie wieku drzew zwrócono też uwagę na warunki siedliskowe, głównie na stopień oświetlenia rośliny.

Tak przeprowadzona analiza dendroflory ogrodu pozwoliła z dużym stopniem prawdopodobieństwa określić nasadzenia poniemieckie i drzewa pochodzące z samosiewu. Udało się zarysować dość spójny schemat pierwotnego ogrodu i dzięki temu można było wyodrębnić drzewa do niego nie pasujące, posadzone po wojnie przez Rosjan. Przyjęto też założenie, że tendencje w preferowaniu takich, a nie innych gatunków drzew na terenach zajętych przez Rosjan nie różniły się od tendencji panujących w całej Polsce. Dotyczy to przede wszystkim powszechnego sadzenia topoli kanadyjskiej w owym czasie.

Nie ma pewności, co do pochodzenia dębu czerwonego i niektórych brzoź. Obszar sadzenia dębów czerwonych zbiega się z obszarem sadzenia topoli kanadyjskiej – obejmuje on najbardziej reprezentacyj-



Część frontowa – podjazd i parking

The front side – a drive way and car park



Duża polana w miejscu rosarium, sadu i warzywnika

A big clearing instead of a rose garden, orchard and vegetable garden

dziej uczęszczanej ul. Grunwaldzkiej – od strony ogrodu dosadzono piętro niższe złożone z krzewów oraz drzewa iglaste – daglezję, świerk kłujący i modrzew.

Między podjazdem a ul. Okrzei znajdowała się ozdobna rabata oddzielona od ulicy gęstym szpalerem topoli włoskich. Zachowały się tu jedynie ozdobne krzewy – jałowiec Pfitzera, cis pośredni i lilak pospolity.

Najbardziej reprezentacyjna część ogrodu mieściła się przy południowej ścianie budynku. Znajdowało się tu regularne założenie, stanowiące przedłużenie tarasu przy willi. Niewielki taras przy willi od rozległego tarasu ziemnego oddzielał szpaler żywotników zachodnich. Na tarasie ziemnym, symetrycznie po obu stronach rosły grupy krzewów – bliżej willi różaneczniki fioletowe, dalej – jałowce Pfitzera. Z tarasu do ogrodu prowadziły schody, na wprost których rósł buk pospolity forma czerwoniasta. Pięknym tłem dla

nią część Kwadratu, w skład której wchodził „dom przyjoma”. Roszanie sadzili brzozy przy ulicach, mogli je też sadzić w ogrodach. W ogrodzie przy dawnej willi Teicherta rośnie więcej brzoź niż przeciętnie w innych ogrodach przywillowych. Najprawdopodobniej dosadzono je wraz z topolami i dębem czerwonym. Do pierwotnych nasadzeń nie należy też formowany żywopłot z ligustra. Spotykany tu i ówdzie na terenie Kwadratu składa się zawsze z krzewów stosunkowo młodych.

gradzająca ogród od obu ulic była bardziej zróżnicowana i bogatsza. Jest nie wykluczone, że pierwotnie składała się ze szpaleru topoli włoskich, które stopniowo zastępowano lipą, kasztanowcem i grabem, a od strony ul. Okrzei, oprócz grabu (formowany żywopłot) – dębem szypułkowym, bukiem i klonem pospolitym. Zastosowano też drzewa niższe – klon polny, jarzab mączny, jarzębinę i ozdobne odmiany głogu. Otulina była najszersza wzdłuż bar-

Układ przestrzenny dawnego ogrodu

Spatial arrangement of the old garden

Cały ogród otoczony był otuliną. Przy granicy z sąsiednimi ogrodami tworzył ją różnogatunkowy szpaler drzew: dąb szypułkowy, lipa holenderska, jesion, kasztanowiec i klon jesionolistny. Otulina od-

Drzewa otaczające polanę widokową
Trees surrounding the viewing clearing



Formowany cis, jałowiec Pfitzera (z lewej), różanecznik fioletowy (z prawej), stara lipa przy narożniku budynku (w głębi)

A trimmed English yew, Pfitzer juniper (left), Catawba rhododendron (right) and old lime at the house corner (in the background)



niego była zieleń opisanych wyżej drzew przy ogrodzeniu wzdłuż ul. Grunwaldzkiej. Taras willi z jednej strony i purpurowy buk z drugiej, wyznaczały główną oś całego układu. Pozostałe elementy kompozycji rozmieszczono symetrycznie po obu jej stronach. I tak, przy dwóch widocznych narożnikach budynku posadzono lipy (po jednej przy każdym), następnie, po obu stronach tarasu ziemnego wspomniane wyżej krzewy (w 1995 r. stwierdzono istnienie tylko jednej z 2 grup różaneczników). Przedłużeniem tej symetrii były cisy pospolite – po jednym z każdej strony, poniżej tarasu ziemnego. Cisy i czerwonolistny buk wyznaczały początek i koniec niewielkiej polany widokowej. Od ulicy Okrzei polanę oddzielała, oprócz otuliny, grupa

drzew liściastych – lipy, dęby szypułkowe, graby i jeden jesion i na ich tle, na skraju polany, dość rzadko spotykane ozdobne drzewo – tulipanowiec amerykański. Polanę widokową od strony ogrodu odgradzał szpaler drzew o rzadkich koronach – robinie i brzozy brodawkowate oraz krzewy ozdobne jako drugie, niższe piętro – leszczyna, lilak i złotokap. Przy zachodniej fasadzie domu posadzono rośliny iglaste – jodły jednobarwne, żywotniki zachodnie, daglezie, cis, jałowiec Pfitzera i sosnę hakowatą ‚Compacta‘. Niewielka polanka między sadem a polaną widokową mogła być kiedyś ogrodem warzywnym. Za domniemanym ogrodem warzywnym i grupą iglaków rozciągał się sad. W północno-zachodnim narożniku ogrodu mieściło się rozarium.

Stan obecny dawnego ogrodu przy willi Teicherta

Present state of the former Teichert's house garden

Założenie ogrodowe przy dawnej willi Teicherta, a obecnie przy hotelu „Rezydencja”, w ogólnym zarysie zachowało się, szczególnie w odniesieniu do części ozdobnej. Przeszły istnieć: sad, pergola, rozarium i szklarnia – na ich miejscu założono rozległy trawnik. Krzewy na tarasie ziemnym, z wyjątkiem jałowców, przesadzono. Żywotniki, stare krzewy i dosadzone młode, rosną bliżej muru willi, wzdłuż alejki równoległej do ściany domu, po obu stronach wyjścia z domu na taras. Różaneczniki posadzono w luźnym rzędzie, równoległe do żywotników. Różaneczniki przystrzyżono nadając im regularną kulistą formę. Rosnące poniżej tarasu ziemnego dwa drzewiaste cisy uformowano w kolumny, przywracając im formę pierwotną, widoczną na starych pocztówkach. W miejsce usuniętych krzewów ograniczających polanę widokową od północnego zachodu (jako niższe piętro) założono niewielką kolekcję karłowatych iglaków.

Z terenu ogrodu usunięto wszystkie topole i krzewy liściaste. Pozostawiono jedynie dość rzadko spotykaną kalinę kanadyjską. Pozostałe drzewa zachowano,

z wyjątkiem spróchniałych, mocno pochylonych lub zamierających z powodu nadmiernego ocienienia, jak np. jarząby mączne. Usunięto też drzewa z zachodniego skraju polany widokowej – jedną brzozę starą, trzy młodsze samosiewy i robinie – też samosiew. Klon i jesion rosnące przy garażu, najprawdopodobniej samosiewy, też usunięto, gdyż drzewa rosły zbyt blisko budynku. Dziewięć drzew wycięto z pasa na granicy z ogrodem znajdującym się po stronie zachodniej – w tym miejscu powstała nowa droga. Przy ogrodzeniu wzdłuż nowej drogi posadzono dwurzędową, nową otulinę z młodych drzewek świerka serbskiego. W sumie, z wymienionych wyżej powodów, usunięto 55 drzew, co stanowi 33% całego drzewostanu. Gdy jednak weźmiemy pod uwagę fakt, że część usuniętych drzew to samosiewy i topole kanadyjskie nie będące składnikiem pierwotnego nasadzenia, strata jest mniejsza i wynosi ok. 20%. W dobrym stanie zachował się dąb szypułkowy w odm. stożkowej rosnący na skraju szerokiego pasa otuliny w południowo-zachodnim narożniku ogrodu. Niestety nie można tego powiedzieć o tulipanowcu amerykańskim – w ciągu ostatnich 11-u lat jego kondycja zdrowotna pogorszyła się, co objawia się znacznym posuszem gałęzi w koronie.

Stare różaneczniki na tarasie ziemnym

Old Catawba rhododendrons on the ground terrace



Kwitnąca kalina kanadyjska

A vayfaringtree viburnum in blossom

Podsumowanie

Conclusion

Ogród przy willi Teicherta nie uległ całkowitemu zniszczeniu tak jak zieleń przy wielu okazałych willach tej części Kwadratu. Prawie nie naruszona przetrwała jego część ozdobna i większość drzewostanu. Reprezentacyjny charakter domu i ogrodu docenili kolejno radzieccy i polscy użytkownicy. Ta rola, która od początku istnienia willi nie uległa zmianie, z pewnością uratowała od zniszczenia całe założenie.

Duża powierzchnia ogrodu pozwoliła na zastosowanie wielu dużych drzew. Zwraca uwagę duża różnorodność gatunków – 47 taksonów. Sadzono przede wszystkim drzewa rodzime, a jeśli obce to te odznaczające się dużymi walorami ozdobnymi. Krzewy, to powszechnie stosowane wtedy i dziś gatunki ozdobne – z wyjątkiem leszczyny i cisa, wszystkie obcego pochodzenia. Do najcenniejszych należą różaneczniki, cisy, kalina kanadyjska, a z drzew – tulipanowiec amerykański, dąb szypułkowy forma stożkowata i odmiana ‚Compacta’ sosny hakowatej.

Jako pozytywny należy odnotować fakt zachowania pierwotnego drzewostanu, uszczuplonego jedynie o drzewa chore, wadliwie wykształcone lub rosnące w niewłaściwym miejscu, co dotyczy głównie samosiewów. Usunięcie nie młodych już topoli włoskich i topoli białej też ma

swoje uzasadnienie, podobnie jak usunięcie posadzonych po wojnie topoli kanadyjskich, będących tu elementem niepożądanym. Można by jedynie zastanowić się nad celowością usunięcia prawie wszystkich krzewów liściastych z terenu ogrodu.

Po roku 1993, wraz ze zmianą właściciela, ogród przy dawnej willi Teicherta zmienił się z ogrodu przy rezydencji, na ogród przy hotelu. Jego charakter uległ zmianie z przestrzeni prywatnej, czy też kameralnej, na bardziej publicznej, związanej z potrzebami gości hotelowych. Zamiast sadu przy domu i rozarium, które było z pewnością prywatnym hobby pierwszego właściciela, powstała duża łąka, dająca możliwość organizowania ognisk, przyjęć i zabaw na świeżym powietrzu. Nie zmieniła się natomiast, jak już wspomniano, reprezentacyjna funkcja ogrodu, a w ślad za nią jego część ozdobna, zlokalizowana w najbliższym otoczeniu willi. Zmieniono tylko układ starych krzewów na tarasie ziemnym – kompozycja była niesymetryczna, bo zachowała się tylko jedna z dwóch grup różaneczników. Wszystkie krzewy znajdujące się na osi widokowej przycięto, nadając im regularne kształty, co podniosło, a właściwie przywróciło w pełni walory estetyczne tej części ogrodu. Zmianie uległa zielona bariera na granicy między polaną widokową a pozostałą częścią ogrodu. Przez usunięcie dużych krzewów i niektórych drzew jest ona bardziej ażurowa. Nowością jest

kolekcja drzew i krzewów iglastych posadzona w tym miejscu zamiast dużych krzewów.

Ogród w chwili obecnej otrzymał fachową opiekę, o czym świadczy umiejętne obchodzenie się ze starymi cisami i różanecznikami. Szczególnie pięknie wyglądają cisy, które po przycięciu i nawiezieniu, bujnie odrastają i zagęszczają się. Ogród jest uporządkowany i zadbane, jest prawdziwą wizytówką hotelu.

Fotografie wykonała autorka.

Photographs by author.

Ewa Lenard

Muzeum Przyrodnicze
Uniwersytet Wrocławski
Museum of Natural History
Wrocław University

Przypisy

¹ Dąbrowski St. (red.), 1998, *Legnica. Zarys monografii miasta*, Wyd. DT SK Silesia, Wrocław–Legnica, s. 778.

² Kalski Wł., 1995, *Można wycinać bezkarnie!* [w:] „Konkrety”, nr 8, Legnica.

³ Lenard E., Lenard H., 1996, *Inwentaryzacja dendrologiczna dzielnicy KWADRAT w Legnicy* (materiały niepublikowane, w posiadaniu Wydziału Gospodarki Przestrzennej, Architektury i Budownictwa Urzędu Miasta Legnica), Wrocław.